

**Család nélküli fiatal menedékkérők és bevándorlók társadalmi
beilleszkedése az EU-ban – A társadalmi igazságosság és gondoskodás
felelőssége**

A Társadalmi Kirekesztődés elleni Közösségi Akcióprogram céljaihoz kapcsolódó, 2003 és 2005 közt futó nemzetközi információcsere-program az olyan család nélküli fiatal menedékkérők (továbbiakban: kísérő nélküli fiatal menedékkérők) és bevándorlók problémáira kívánja ráirányítani a figyelmet, akik tömegesen érkeznek az Európai Unió országaiba és válik sorsuk a helyi szociális ellátórendszer felelősségévé. A projekt vezető partnere a European Social Network (szociális intézmények vezetőit tömörítő országos szervezetek európai szintű hálózata), ezen kívül belga, német, francia, olasz és egyesült királyság-béli, valamint román, magyar és svájci helyi önkormányzatok, minisztériumok és civil szervezetek vesznek részt benne. A magyar résztvevő a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet. Tájékoztatónkban először röviden vázoljuk a program célkitűzéseit (I), majd ismertetjük a hazai helyzetet (II). Ennek első részében a rendelkezésünkre álló adatokat közöljük, majd a releváns jogszabályokat, illetve az eljárás módját. Végezetül (III) röviden ismertetjük a hazai problémákat, az azokra adott válaszokat. Ezek közül is részletesebben szólunk majd egy ígéretes kezdeményezésről, a békéscsabai Oltalom Gyermekotthonról.

I. A nemzetközi program célkitűzései

Az Európai Unió országaiba tömegesen érkező kísérő nélküli fiatal menedékkérők és bevándorlók igen nagy eséllyel válnak kirekesztetté a társadalomból. Ha sokszor háború sújtotta vagy szélsőségesen szegény anyaországukból el tudnak is menekülni, könnyen válhatnak az emberkereskedelem vagy az alvilág áldozataivá Európában. Éppen ezért ezeknek a gyermekeknek és fiataloknak a segítése a nemzeti és helyi önkormányzatok egyik prioritásává kell hogy váljon.

A projekt célja, hogy kiterjedt kutatást folytasson az EU-tagországok és a csatlakozó országok ezen fiatalokat célzó jogi lépéseiről és jóléti ellátásairól, hogy teret biztosítson a helyi önkormányzatoknak és a felelős minisztériumoknak a tapasztalatcserére, valamint hogy előállítson egy olyan kézikönyvet a „legjobb gyakorlatokról”, amelynek a megalkotásához maguknak az érintetteknek a véleményét is figyelembe veszik.

Mindezek érdekében a projekt keretében tematikus tanulmányok kidolgozására, valamint fókuszcsoportos megbeszélésekre, szemináriumokra kerül sor az érintettek között. Kidolgozásra kerül egy olyan kézikönyv, amely a legjobbnak tartott gyakorlatokat tartalmazza, valamint ajánlásokat fogalmaz meg a döntéshozók felé. Szintén kidolgozásra kerülnek olyan indikátorok, jelző- és mutatószámok, melyek lehetővé teszik a célcsoport helyzetének jobb megértését.

A projekt fő célkitűzései:

- jobb megértése a család nélküli fiatal menedékkérőket célzó jogi lépéseknek és jóléti ellátásoknak,
- jó gyakorlatok kifejlesztése döntéshozók és a kísérő nélküli menekült gyermekekkel foglalkozó szakemberek számára,
- reflektálni a kísérő nélküli gyermekek jogaira és szükségleteire,
- bevonni a kísérő nélküli menedékkérőket, hogy saját tapasztalataikat, véleményüket elmondhassák, annak érdekében, hogy a család nélküli menedékkérők és bevándorlók ellátása saját szükségleteikhez illeszkedjen, a gyermek érdekeit leginkább szolgálja,
- a család nélküli fiatal menedékkérőkkel foglalkozó szakemberek szakmai készségeinek fejlesztése.

II. A menekült gyermekek helyzete Magyarországon: adatok, jogszabályok, eljárások

Magyarországon a menedékkérők, illetve illegálisan belépők számára 3 típusú szálláshely biztosított:

- a) Befogadó állomások, ahol többnyire a menekültek, befogadottak, menedékesek és azok közül is a gyermekes családok elszállásolása történik. Ilyen állomások működnek Bicskén, Debrecenben, Békéscsabán, illetve Budapesten a Magyar Vöröskereszt szállásán.
- b) A közösségi szállások – Balassagyarmaton, Nagykanizsán, és Győrött – a menedékkérőknek és a kiutasításra váró külföldieknek biztosítanak szállást.
- c) Végül az idegenrendészeti fogdába azok a külföldiek kerülnek, akiknek a menekültügyi kérelmét elutasították, és kitoloncolásra várnak. Ezek a fogdák a határőrséghez, s nem a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalhoz tartoznak. Ilyenek léteznek Szombathelyen, Kiskunhalason, Orosházán, és Nyírbátorban.

A statisztikai adatok (BM-BÁH adatai) tükrében elmondható, hogy 1988-2002 között 178 872 volt a *regisztrált menekülők száma*, 30,75%-uk állampolgárságát tekintve román, 2,07%-uk orosz, 48%-uk volt jugoszláv, 18%-uk Európán kívüli állampolgár. 1999-ben 11 499 fő volt a regisztrált menekülők száma, 2000-ben számuk 8000 fő alá csökkent, 2001-ben 9554 menekültet regisztráltak, 2002-ben pedig 6412 főt.

Az érkezés módja szerint a Magyarországra menekülők aránya a következő: 2001-ben 15%-uk legálisan, 85%-uk illegálisan érkezett, 2002-ben közel 90%-uk illegálisan érkezett. A menekültügyi ügyfélforgalmat tekintve 2002-ben a 6412 összes új érkező közül 5728 fő érkezett illegálisan, menekülteljárás indult 6412 esetben, menekültstátust kapott mindösszesen 104 személy. 2578 személy kérelmét utasították el, 30 esetben pedig visszavonták a menekültstátust.

Bevándorlási kérelmet 2001-ben 11 700 fő nyújtott be, ebből a kérelem engedélyezve lett 2481 esetben. A bevándorlási kérelmek többsége állampolgárság szerint román, jugoszláv, ukrán, kínai. Idegenrendészeti őrizet elrendelésére 2001-ben 101 személlyel szemben került sor.

A menekült gyermekekről és fiatalkorúakról viszonylag kevés adattal rendelkezünk. A 2002-es év folyamán illegálisan menekült gyermekek és fiatalkorúak számának alakulását szemlélteti az 1. táblázat, a 2. táblázatban pedig nemenkénti arányuk látható.

1. táblázat

Az illegálisan érkező fiatal- és kiskorú menekültek száma és nemzetisége 2002-ben

Nemzetiség	Számuk	
	Fiatalkorú (14-18 év)	Gyermekek (<14)
Afgán	384	237
Bangladesi	55	-
Grúz	2	9
Iraki	76	142
Kurd	1	4
Iráni	7	13
Kínai	4	-
Nigériai	19	-
Szomáliai	44	3
Török	6	14
Vietnámi	8	-

2. táblázat

Az illegálisan érkező fiatal- és kiskorú menekültek nemzetiségi és nemenkénti megoszlása 2002-ben

Nemzetiség	Számuk		
	Fiú	Lány	Összesen
Afgán	359	23	382
Bangladesi	55	-	55

Ghánai	6	-	6
Iraki	67	9	76
Kínai	?	?	3
Nigeriai	?	?	19
Mindösszesen			541

?: nincs adat

Menekültek jogairól

A menedékjogról szóló 1997. évi CXXXIX. törvény célja, hogy meghatározza a Magyar Köztársaság területén nyújtott menedékhez fűződő jogokat és kötelezettségeket, a menekültügyi hatósági eljárás törvényességi garanciáinak megállapításával biztosítsa az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelmét, garantálja a faji, vallási, nemzeti hovatartozás vagy politikai meggyőződés miatti megkülönböztetés tilalmának érvényesülését.

A törvény alapján menekült az a külföldi állampolgár vagy hontalan személy, aki faji, illetőleg vallási okok, nemzeti hovatartozás, meghatározott társadalmi csoporthoz tartozás, avagy politikai meggyőződése miatti üldözése, az üldözéstől való megalapozott félelme miatt az állampolgársága szerinti országon kívül, a Magyar Köztársaság területén tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni.

Menedékesnek (ideiglenes menedékben részesülőnek) a Magyar Köztársaság területére tömegesen menekülők olyan csoportjába tartozó külföldiek minősülnek, akiket a Kormány azért részesített ideiglenes menedékben, mert a külföldiek a hazájukból fegyveres konfliktus, polgárháború vagy etnikai összecsapás, illetőleg az emberi jogok általános, módszeres vagy durva megsértése – így különösen kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód – miatt elmenekülni kényszerültek.

Kísérő nélküli kiskorú pedig az a külföldi, aki 18. életévét még nem töltötte be, felügyeletéért felelős nagykorú személy kísérete nélkül lépett a Magyar Köztársaság területére, vagy a belépést követően maradt felügyelet nélkül.

A menekültkénti elismerését kérő egyén jogosult személyazonosításra alkalmas, magyarországi tartózkodása jogszerűségét igazoló okmányra, az eljárás ideje alatt szállásra és ellátásra, valamint az eljárás ideje alatt az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosságával, illetőleg jogi képviselőjének biztosítása céljából bármelyik menekültügyi szervezettel való kapcsolat felvételére. A menekültkénti elismerését kérő a befogadó állomáson, illetőleg a menekültügyi hatóság által kijelölt más szálláshelyen életvitelszerűen köteles tartózkodni, a hatósággal köteles együttműködni, így különösen: feltárni a menekülésének körülményeit, személyes adatait közölni és személyazonosságának tisztázását elősegíteni, okmányait átadni, túrni csomagjának, ruházatának, járművének átvizsgálását, arcképmásának, továbbá – a 14. életévét betöltött külföldi esetében – ujjnyomatának rögzítését, valamint számot adni vagyonáról, jövedelméről. Egészségügyi szűrésnek, gyógykezelésnek, valamint az illetékes egészségügyi hatóság által megbetegedési veszély esetén elrendelt hiányzó védőoltások pótlásának köteles magát alávetni. A befogadó állomáson való foglalkoztatás kivételével nem vállalhat munkát.

A menekültet a magyar állampolgárookra vonatkozó jogok illetik meg, és kötelezettségek terhelik. A menekült köteles személyazonosító igazolványt kiváltani. A menekült nem rendelkezik választójoggal, nem hadköteles, nem tölthet be olyan munkakört, illetőleg feladatkört, amelynek ellátása magyar állampolgársághoz kötött. A menekült jogosult a Genfi Egyezményben foglalt kétnyelvű úti okmányra, ellátásra, továbbá támogatásra.

A menedékes jogosult a menekültügyi hatóság által kiállított, személyazonosításra alkalmas, magyarországi tartózkodásra és ellátásra jogosító okmányra, külön engedély nélkül munkavállalásra, szállásra és ellátásra. A menedékes köteles szálláshelyét a menekültügyi hatóságnak bejelenteni, a vagyoni helyzetében, illetőleg jövedelmi viszonyaiban bekövetkezett, az ellátásra való jogosultság szempontjából meghatározó változást a szálláshelye szerint illetékes települési önkormányzat (fővárosi kerület) jegyzőjének bejelenteni. Ha a menedékes nem rendelkezik származási országa érvényes úti okmányával, akkor egyszeri kiutazásra és visszatérésre jogosító úti okmánnyal látható el.

A befogadó állomás feladata, hogy a hatósági eljárás időtartamára a menekültkénti vagy menedékeskénti elismerésüket kérők számára elhelyezést és ellátást nyújtson, biztosítsa a hatósági eljárás lefolytatásához szükséges rendezett körülményeket, ellátást és szállást nyújtson a menekülteknek, a menedékeseknek. Megadja a menekültek és a menedékesek társadalmi beilleszkedéséhez legszükségesebb támogatást, tájékoztatja őket a közérdekű tudnivalókról, valamint kötelezettségeikről, jogaikról és jogaik érvényesítésének módjáról, elősegíti foglalkoztatásukat, valamint a menekültek, a menedékesek önkéntes hazatérését vagy befogadó harmadik országba távozását.

A helyi önkormányzat önként vállalt feladatként a menekülteknek és a menedékeseknek ellátásokat és támogatásokat nyújthat. A menekült és a menedékes lakcíme, illetőleg szálláshelye szerint illetékes települési (fővárosi kerületi) önkormányzat jegyzője gondoskodik az önkormányzat által vállalt egyes ellátások folyósításáról.

A menekültügyi eljárás általános szabályai

Az eljárás a menekültügyi hatóságnál benyújtott kérelemre indul, amelyet a menekültkénti vagy menedékeskénti elismerését kérő szóban vagy írásban terjeszthet elő. A kérelmet az államhatáron történő beléptetésre jelentkezéskor azonnal elő kell terjeszteni. A szóban előterjesztett kérelmet a menekültügyi hatóság köteles jegyzőkönyvbe foglalni. A kérelemnek tartalmaznia kell a menekülésre okot adó tényekre és körülményekre való utalást. A kérelem előterjesztésekor a kérelmezőt a menekültügyi hatóság tájékoztatja eljárási jogairól, kötelezettségeiről, a kötelezettség megszegésének jogkövetkezményeiről és a kijelölt szálláshelyről. A kérelmező az eljárásban személyesen vesz részt, meghallgatása kötelező. A kérelmező az eljárásban szóban és írásban használhatja az anyanyelvét vagy azt a nyelvet, amelyet megért. A kérelmezőnek lehetőséget kell biztosítani, hogy a saját költségén, választása szerint jogi segítséget vegyen igénybe, illetve, hogy igénye szerint elfogadjon valamely, jogvédelemmel rendszeresen foglalkozó bejegyzett társadalmi szervezet ingyenes jogi segítségét. Az idegenrendészeti és a menekültügyi hatóságok a védelmet kérőt tájékoztatják jogairól, és arról, hogy az eljárás során jogi segítséget vehet igénybe. A kísérő

nélküli kiskorú érdekeinek képviselőjére haladéktalanul eseti gondnokot kell kijelölni, és az eljárást soron kívül kell lefolytatni.

Ellátás, támogatás rendje

A menekült beilleszkedéséhez, továbbá a kérelmező, a menedékes alapvető létfeltételeinek megteremtéséhez jogosult meghatározott ellátásokra és támogatásokra.

Az ellátások és támogatások csoportjai:

- a) személyes gondoskodás körébe tartozó ellátások,
- b) pénzbeli ellátások,
- c) pénzbeli támogatások.

A központi menekültügyi szerv a menedékes egészségügyi szolgáltatásainak biztosítására az Országos Egészségbiztosítási Pénztárral megállapodást köthet.

Adatkezelés és adatszolgáltatás

A menekültügyi nyilvántartás olyan központi hatósági nyilvántartás, amely a menekültek, a menedékesek, továbbá a kérelmezők személyes adatait, a tartózkodásukkal, az őket megillető ellátással összefüggő adatokat, valamint az azokban bekövetkezett változásokat tartalmazza.

A nyilvántartás a külföldi következő adatait tartalmazza:

- a) a személyazonosító adatait, anyja nevét és fényképét;
- b) családi állapotát, foglalkozását, iskolai végzettségét;
- c) szálláshelyét, tartózkodási helyét, lakcímét;
- d) az állampolgársága szerinti ország nevét;
- e) nemzeti, nemzetiségi hovatartozására, vallási meggyőződésére vonatkozó adatok közül azt, amelyre kérelmének indokolásában hivatkozott;
- f) a személyazonossági és úti okmányainak adatait;
- g) a vele együtt érkező közeli hozzátartozók személyazonosító adatait és a magyarországi tartózkodás jogcímét;
- h) a 14 éven felüliek ujjnyomatát.

Nemzetközi adatátadás

A központi menekültügyi szerv adatot szolgáltat más államok és nemzetközi szervezetek illetékes szerveinek a következő adatok tekintetében:

- A menekültügy területén alkalmazandó jogszabályok és gyakorlat.
- A külföldiek havi érkezésére és állampolgárság szerinti megoszlásukra vonatkozó statisztikai adatok. Ez utóbbi adatokat nemzetközi megállapodás alapján az Európai Közösségek Bizottsága által kijelölt szerv és az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztossága részére is átadja.
- A menedék iránti kérelmek újabb tendenciájára vonatkozó általános jellegű információk.
- A külföldi származási országa vagy a korábbi tartózkodása szerinti ország helyzetére vonatkozó általános tájékoztatások.

III. Hazai problémák, megoldások – és egy példa

A hazánkba érkező gyermekek és felnőttek jelentős része illegálisan érkezik. Az elmúlt időszakban a közösségi szállásokra és befogadó állomásokra a korábbitól eltérő országokból, Afrikából és Ázsiából érkeznek menekültek, akik a szomszédos országokból (Románia, Horvátország, Jugoszlávia) érkezőktől eltérően nem beszélnek magyarul, kapcsolati hálójuk szűkös, és többségük hosszabb időt nem tervez hazánkban tölteni. A menekültek legnagyobb része Budapesten él, de mivel menekültközösségek nem alakultak ki, ezért a szálláshelyeken, befogadó állomásokon kívül élőkről kevés információval rendelkezünk, elérésük nehézkes. A gyermekek és kiskorúak helyzete több szempontból problémásnak mondható. A legnagyobb gondot a menekült gyermekek oktatása jelenti, egyrészt azért, mert nem beszélnek a magyar nyelvet, másrészt azért, mert sokuk korábban sem járt iskolába. A menekült és befogadott gyermekek oktatása, tanulási nehézségeik kiküszöbölése és iskolai hátrányaik csökkentése társadalmi befogadásuk és későbbi munkaerő-piaci integrációjuk szempontjából nélkülözhetetlen. A menekült és befogadott gyermekek megsegítésében nagyon fontos szerepet játszik a Menedék Migránsokat Segítő Egyesület, a Cordélia Alapítvány, illetve a Magyar Helsinki Bizottság.

A Befogadó Állomások szakmai programjai alapján valamelyest nyomon követhető a közösségi szociális munka szellemében végzett menekültek társadalmi befogadásának elősegítése. A befogadó állomások rendszeres programokat biztosítanak képzés és szórakozás terén, mint pl. számítógép-használat, filmvetítés, társas- és sportjátékok. Felzárkóztató programokat biztosítanak azoknak a gyerekeknek a számára, akiknek szükségük van iskolai teljesítményük javítására, lemaradásaik pótlására. E programok nagy hangsúlyt fektetnek a beszéd- és íráskészség fejlesztésére. A befogadó állomások gyermekklubokat is működtetnek, ahol kézműves foglalkoztatások keretében ismerkedhetnek meg a gyermekek a magyar és európai kultúrával, szokásrenddel. A foglalkozások készségfejlesztő célja mellett megjelenik a közösségfejlesztés, barátságok, társas kapcsolatok kiépítésében való segítségnyújtás is.

A befogadó állomások ingyenes tanácsadást biztosítanak, a migránsok jogait ismertető, illetve a hazai beilleszkedésüket segítő információhordozókat terjesztenek, segítséget adnak a menekültüggyel kapcsolatos információk megszerzésében, lakhatási, tanulási, munkavállalási lehetőségek felkutatásában, mely integrációjuk szempontjából nélkülözhetetlen fontosságú. Segítik az ügyintézkést és a kapcsolattartást a menekültek és a menekültügyi szervezetek között, valamint a Magyar Helsinki Bizottság ügyvédei ingyenes jogi tanácsadást és képviselést biztosítanak.

Egy követendő példa: Oltalom Gyermekotthon

A békéscsabai székhelyű Oltalom Gyermekotthont 2003. június 27-én adták át, mely Közép-Európában egyedülálló módon kísérő nélküli kiskorúak számára biztosít elhelyezést. Az otthont az Oltalom Karitatív Egyesület működteti. A gyermekotthon azzal a céllal jött létre, hogy küzdelmet folytasson a gyermekek kizsákmányolása ellen, mely Európa-szerte megjelenő probléma. Célja a gyermekek megfelelő, biztonságos elhelyezése, ellátása, szakmai segítése. 2003-ban 38 gyermek nyert elhelyezést az Otthonban, ahol 10 szoba biztosított, melyek 2-3-4 ágyasak. Főleg a 14-17 év közötti gyermekek a számottevők, de van köztük 4, 5, 7, 12 éves is. Az elhelyezettek zöme (80%-a) fiú. Nemzetiségi megoszlás az otthonban: afgán 80%, iraki 5%, szomáliai 5%, nigériai 3%, török 3%, kongói 2%.

Az otthonban nemcsak fogadják és regisztrálják a kísérő nélküli menekült gyermekeket, hanem teljes körű ellátást, gondozást biztosítanak számukra, a gyermekek problémáinak

megoldásában szakmai „gyermekközpontú” segítséget nyújtanak. Ez magában foglalja az egészségügyi ellátást és pszichológiai tanácsadást, adott esetben krízisterápiát a rászorulóknak. A gyermekeknek készségfejlesztő programokat szerveznek, nyelvi képzést és más oktatást is kapnak. Megpróbálják őket különféle kirándulások és a helybéli vagy közeli városi programokban való részvétel útján integrálni. A szociális munkások vállalkoznak a családtagok felkutatására és a családegyesítésre is. A gyermekotthon fő tevékenységei között szerepel az utógondozás is.

(Terveink szerint az Oltalom Gyermekotthonról a későbbiekben még részletesebben is beszámolunk. A projektről részletes információ található a következő honlapon: www.socialeurope.com)